

Skrada

Na prostroru Regije postoji više toponima koji su srodni toponimu Skrada (Skradnik kod Oštarija, Skrad u Gorskom kotaru).

Po svoj prilici da su ime prostoru dali romanski trgovci koji su preko Skrade progonili karavane natovarene robom. Na romanskom jeziku skrača znači raspuklina u kršu golog dna. Od skrača nastala je izvedenica Skrada.

Habsburška monarhija taj je prostor bilježila kao Szkrada. Ubilježena je na svim topografskim kartama (1:28.800) koje je tiskala Monarhija u razdoblju od 1763. pa do 1869. godine.

Godine 1890. naselje je ušlo u hrvatsku demografsku statistiku kao Skrada, a Međedani (Medviđar) su statistički vođeni kao dio naselja.

Statistika prati Skradu sve do 1961. godine, a nakon toga kao pojavu u nestajanju.

Morfologija

Skrada je tipična krška uvala, duga oko 2,5 km. Osnovna morfologija posljedica je spajanja više ponikava (Žlibica, Ploča, Podlisina). Dno uvale ispunjeno je nakupinama smeđih i lesiviranih tala kao i crvenice (crljenice), koje su ratarski iskoristive.

Padine uvale (Skradica, Jančarica, Tavani, Strmac) primjer su za izrazito razvijen krški reljef s mnogo udubina i uzvisina.

Okvir uvale su Mala Skrada (716), Velika Skrada (743), Mali Stožer (730), Veliki Stožer (899), Staninski vrh (747) i Mali Sivnik (770).

Na prostoru Skrade postoje brojni podzemni krški oblici. Gustoća mreže jama i špilja približno je 50 / km². Podzemni krški oblici slabo su speleološki istraženi pa je malo podataka o njihovoj dubini i dužini.

Klima

Na mjesnu klimu utjecale su orografske prilike (raspored viših i visokih planina, uvala, prijevoja) te drugi modifikatori.

Ljeti, u danima slabe cirkulacije atmosfere, visoke temperature zraka u kotlinskom dijelu Skrade više su od temperatura u susjednim mjestima (Saborsko, Jesenica). Zbog visoke temperature ljeta u Skradi nekada budu žarka a sunce osuši travu i usjeve. U proljeće kada snijeg kopni bude suprotno. U proljeće sunce je nisko nad horizontom pa konkavni dio (osobito Ploča) ostane u sjeni. Zbog toga se u Skradi snijeg zadrži 1-2 tjedna duže nego na otvorenim terenima.

Zbog zavjetrinske pozicije u Skradi je bilo manje padalina nego u Saborskom a vjetrovi su slabiji.

Najizrazitije prodiranje kontinentalnih utjecaja je na prijevoju prema Grabovoj Kosi. Taj predio ujedno je okrenutiji suncu pa tamo prvo okopni snijeg i ranije zalistaj.

Vode

Vode u Skradi dobro su opisane u članku «Uspomene jedne skrađanke». Osnovna karakteristika vodne mreže je, kao što se iz teksta razabire, malen broj izvora (Vodena draga, Snižnica, Tadinka, Piskulja) te neujednačen režim izviranja. Zbog vodopropusnosti podloge nisu se uspjeli stvoriti potoci, a nešto barske vegetacije jedino se susreće oko Piskulje.

U Skradi je bilo nekoliko lokava (Mala vodenica, Vodenica) iz kojih se napajala stoka. Stoka ja nogama naguravala zemlju i kopitima brtvila krške pukotine. Tako je održavana vodopropusnost. Kada je nestala stoka, voda je iscurila kroz pukotine i lokve su nestale.

Vegetacija

Šumske zajednice su raznolike. Na manjim visinama prevladava mješavina graba, bukve i lijeska te na većim visinama smreke i jele. U kotlinskom dijelu, na okućnicama, voće je zbog mraza i temperaturne inverzije, slabo rađalo.

Dobar dio Skrade su pašnjaci i livade na kojima su aromatične i guste trave. Nakon vode trave su bile najvažniji resurs na koji se oslanjalo bogato stočarstvo i pčelarstvo.

Položaj Skrade

Iz vizura prostora danas se nameće zaključak da je Skrada periferni prostor podalje od stalnih naselja. Međutim, tako nije bilo nekada. Sve do sredine 20. stoljeća Skrada je bila naseobinska i ekonomska poveznica Korduna (Rakovica, Klanac, Močile, Grabova Kosa) i Gorske Hrvatske (Saborsko, Jesenica, Dabar i dalje prema Senju). Zračna udaljenost od Skrade do Slunja je 13,95 km a do Rakovice 10,86 km.

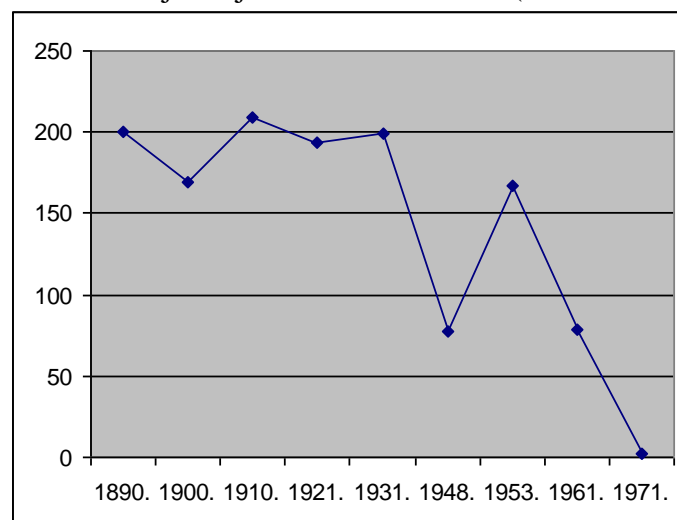
U razdoblju Vojne krajine (1527. – 1873.) Skrada je imala zapažen geostrateški značaj jer su se sa skradskog prijevoja nadzirati turski prodori koji su dolazili iz smjera Bihaća. Položaj je jedan od razloga zbog kojeg je pored Skrade podignuta stražarnica (čardak).

Vrijednost položaja naglo je počela slabiti nestankom zaprežnog i razvitkom automobilskeg prometa, osobito nakon Drugoga rata. Skrada je ostala jedno od rijetkih naselja u Hrvatskoj do koje nije izgrađena pristupna cesta.

Stanovništvo

Krajem 19. stoljeća (1890) Skrada bilježi 200 stanovnika, razmještenih u Skradu, u užem smislu (162), i Međeđane (38). Od 1890. pa do 1953. godine brojka se nije značajnije mjenjala, što znači da je Skrada kroz period od šezdesetak godina neprekidno brojila oko 200 stanovnika (sl. 1).

Sl. 1. Kretanje broja stanovnika Skrade (1890. – 1971.)



Izvor: Korenčić, M., 1979: Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971., Djela JAZU, 34/1979., Zagreb.

Poznato je da su Skrađani doživljavali duboku starost, premda zdravstvena skrb gotovo da nije ni postojala.

Stanovanje

Tradicionalne nastambe bile su kuća i štala, kao i ostale gospodarske zgrade kod porodica koje su bile imućnije. Temelji (fundamenti) svih tih objekata bili su suhozidovi, ponekada povezani vapnenom žbukom. Kuće su redovito imale i podrumski dio u kojem se trapi krumpir ili se ponekada saganjaj stoka. Gornji dio nastambi izgrađivan je od tesanih brvana a krov je prekrivan šindrom. Krovište je bilo visoko i strmo pa se ponekada izgradi i potkrovnna soba. Sa sačuvanih fotografija nastambi iz Skrade daje se zaključiti da je kultura stanovanja bila iznad razine očekivanosti (sl. 2) .

Sl. 2. Fotografija kuće koja potječe iz Skrade



Početakom 18. stoljeća brojnost kuća nije bila velika, međutim u njima su boravile porodične zadruge s brojnim članovima. Tako se iz topografske karte izdane 1764. može isčitati da su u Skradi bile tri kuće i dva stana. Stanovi su širi pojam od kuće i u njima je mogao boraviti zaselak s ljudima i stokom.

Raspad zadruga uzrokovao je diobe braće i podizanje novih kuća tako da je njihov broj narastao početkom 20. stoljeća na 30.

Izumirajuće razdoblje za naselje bilo je između 1961. i 1963. godine. Tada je uspostavljen vojni poligon koji danas nosi naziv Eugen Kvaternik. Prema nagodbi s tadašnjim vojnim vlastima, koje su provodile egzodus, Skrađani su mogli ostaviti kuću, tamo gdje je podignuta, ili je razgraditi pa je preseliti. Nakon iseljavanja razdoblja u Skradi je ostalo nekoliko nastambi a posljednje su nestale između 1991. i 1995. godine.

Škola

U osnovnu školu Skrađani su pješačili u Saborsko. Unatoč povelikoj udaljenosti, nakon Drugoga rata, školovanjem su obuhvaćena sva skradska djeca školske dobi. Iz Skrade u Saborsko putovalo se iz dva pravca. Iz Donje Skrade išlo se putom koji je sa zapadne strane usječen u Sivnik (raniji ophodarski put Vojne krajine) pa na Dumenčiće, a iz Gornje Skrade preko Crne uvale te dalje uvalom između Sivnika i Paleža.

Među nastavnicima u školi prevladavalo je mišljenje da su djeca iz Skrade poslušna, da ne prave probleme i da u školu dolaze čisti i uredni što je za tadašnje vrijeme puno značilo (sl. 3).

Sl. 3. Ana Sertić iz Skrade (osnovna škola Saborsko, šk. godina 1961/62.)



Prirodna dobra

Temeljna prirodna dobra Skrade bile su livade (pašnjaci), obradiva zemlja, šuma i divljač. Skradske *livade* ulaze u skupinu sekundarnih livada. U agronomiji taj se izraz koristi za livade koje su nastale nakon krčenja šuma. Održavane su redovitom kosidbom te ispašom na stjenovitim i kamenitim terenima većeg nagiba. Čim kosidba ili ispaša prestane takve površine ponovo obrastaju drvenastom vegetacijom.

Skradsku livadsko-pašnjačku floru tvorile su asocijacije trava s velikim brojem zeljastih biljaka. Odlikovale su se živim bojama i velikom gustoćom trave. Zbog velike gustoće znalo se desiti da trava budi visine 20-30 cm a pokošena, u otkosu, 30-40 cm. Kosi se prvi otkos i rijetko otava.

U Skradi je bilo oko dvjesto i pedeset hektara livada i približno toliko otvorenih pašnjaka. Livade su davale oko 200 stogova sijena.

Obradiva tla u Skradi su plitka, slabo razvijena i slabo do srednje plodna. Unatoč takvim prirodnim karakteristikama ta su tla bila, zbog kontinuirane gnojidbe stajnjakom, plodna do mjestimično izrazito plodna.

Ostali pedogenetski čimbenici pokazuju da su obrađivane površine limitirane nagibima i udjelom kamena. Važan čimbenik bila je i erozija, posebno na oranicama koje se preoravaj u jesen.

Do šezdesetih godina prošloga stoljeća Skrađani su priveli obradi sve ono što se moglo obrađivati i koristiti te je bilo oko 280 ratarskih parcela.

Površina pod šumom, koja je povezana sa životom Skrađana, trokutaste je forme. Vrhovi trokuta su Sivnik, Veliki Stožer i Mali Stožer. Na toj trokutastoj površini obraslost šumom, u posljednja tri stojeća neprekidno je velika.

Od 1. srpnja 1949. godine gospodarskom jedinicom Stožer gospodarilo je Šumsko gospodarstvo Ogulin (ranije Javornica). Udio privatne šume i šumske površine koje sudjeluju u arealu je neznatan.

Prema pokazateljima kao što su prirast biljne mase, dimenzije glavnih vrsta drveća, vidljivo drveno deblo, ukupan volumena drvne mase, biološko zdravlje i dr. ta je šumska površina tretirana kao visoko vrijedna šuma.

U čuvanju crnogoričnih šuma (smreka, jela) i provođenju šumskog reda Skrađani su se pokazali odgovornima. Drugačije je bilo s listopadnim drvećem (grab, bukva, javor) jer se takvo drvo upotrebljava za ogrjev, sitnu građu i brst.

Na biološku raznolikost *divljači*, njihovu brojnost i trofejnost uvelike je utjecao hranidbeni lanac koji se uspostavio na mirnom i heterogenom ratarsko-stočarsko-šumskom prostoru Skrade (u novijem razdoblju lovačke udruge takvu biocenozu pokušavaju uspostaviti preoravanjem i zasijavanjem krčevina).

Skrađani su lovili kako divljač visokog tako i niskog lova. Premda je lovljeno zbog hrane, ili prodaje krzna za posljednju generaciju Skrađana lov je postao veliki prestiž i zabava.

Gospodarstvo

Daleko najjača gospodarska grana u Skradi bilo je stočarstvo, a posjedovanje broja grla ovaca i goveda bila je najčešća jedinica za mjerenje bogatstva. Godine 1939. u Skradi je bilo oko dvije tisuće grla sitne stoke i oko šeststotina grla krupne stoke.

Stoku su prodavali na sajmu u Rakovici i Slunju a tko, u okolnim selima kupi voznu marvu u Skradi, znao bi da je kupio zdravo blago, obučeno za sve poslove.

Međutim, stvari ne izgledaju baš tako idilično ako se uzme da je za brojnu stoku trebalo nakositi sijeno, da je stoku trebalo timariti i goniti podaleko napajati kada nastupi suša.

Od ratarskih kultura skrađani su uzgajali krumpir, kukuruz, kupus, ozima i jara žita, ponešto povrtlarskih kultura te lan i konoplju. Bili su prepoznatljiviji po sušenju mesa na dimu, kojeg ondah budi čitavo ljeto.

Premda ratarska proizvodnja nije bila velikog opsega zadovoljavala je potrebe Skrađana.

Lovili su krznaše, a neke porodice prihoduj, prodajom krzna, jednu četvrtinu godišnjeg prihoda u novcu (sl.4).

Sl. 4. Kože krznaša ulovljenih u Skradi



Izvor: Saborsko.net

Neprodano krzno se štavi pa se od njega izrađuju ruksaci, kožuni, obuća i dr.

Nešto novaca Skrađani su zarađivali sječom šume i kirijašenjem. Kirijaši su bili individualci dok sjekači (šumski radnici) budi skupina muškaraca iz iste porodice. U rodbinski povezanoj grupi manje se gledaj koliki je bio čiji učinak. U Skradi i okolici kao najbolji sjekači spominju se Đuran, Iva i Martin Štefanac (Krizmanić, 1995). Priznati stručnjak bio je i Stipe Sertić, poslovođa u manipulaciji šumom.

Poznate osobe

Kao oslonac u izdvajanju poznatih Skrađana poslužila je knjiga Saborsko i uža okolica, koju je napisao Josip Krizmanić u izdanju Ogranka Matice hrvatske Ogulin 1995. godine, te usmena predaja.

Prvo spominjani bio je Mića Grdić (zvani Drozdarić). Mića je zapamćen kao razborit i pošten čovjek te dobar radnik pa se zbog toga sav život Skrade, u periodu nakon Prvoga svjetskog rata, vrtio oko njega. Gotovo da nije bilo priče o lovu a da se ne spomeni njegovo ime.

Drugo veliko ime uoči i nakon Drugoga rata bio je Pera Štefanac (zvani Gabra). Perino ime postalo je regionalno poznato, i kako se to kaže, otvaralo je mnoga vrata. Zapamćen je kao inteligentan i pravičan te osoba koja je rado dočekivala goste. Zbog oštroumnosti, fizičke izdržljivosti i sklonosti lovu još za života postao je lovac-legenda.

U Perinoj se kući puno radilo, pa je i prirodno da su bili bogati. Imali su preko 150 grla stoke i 22 rali zemlje u jednome komadu (1 ral = 5 754,642 m²).

Literatura:

Hirc, D., 1900: Daljnja okolina Plitvičkih jezera, Pobratim br.16., Zagreb.

Korenčić, M., 1979: Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971., Djela JAZU, 34/1979., Zagreb.

Krizmanić, J., 1995: Saborsko i uža okolica, Ogranka Matice hrvatske, Ogulin.

Autor priloga želi ostati anonimn – podaci poznati uredniku